

RECENZIJE, PRIKAZI I INFORMACIJE O PUBLIKACIJAMA – REVIEWS AND INFORMATION ON PUBLICATIONS

Diana GRGURIĆ: *Ljestvica jednog života. Monografija o Ivanu Matetiću Ronjgovu*, Viškovo – Rijeka: Ustanova »Ivan Matetić Ronjgov« – Sveučilište u Rijeci – Filozofski fakultet, 2021, 167 str., ISBN 978-953-361-017-7

Ustanova Ivan Matetić Ronjgov jedan je od rijetkih hrvatskih izdavača posvećenih jednomu (iako ne samo jednomu!) hrvatskom skladatelju. Posjetite internet-sku stranicu te ustanove (<<https://ustanova-imronjgov.hr/>>) i iznenadit ćete se. Ondje se nalazi pet biblioteka – krenuli su još 1983. sa zbornicima (do danas ih je objavljeno 7), nastavili 1988. s notnim izdanjima (do danas su ih objavili 15), godine 1991. pokrenuli su biblioteku Pul Matačićeva ognjišća (u kojoj je objavljeno 10 izdanja), a 1995. biblioteke Čakavčići pul Ronjgi (29 knjiga) i Književna izdanja (31 knjiga) te 2016. biblioteku Katalozi (10 kataloga).

Kako u Predgovoru (str. 7-10) piše dr. sc. Diana Grgurić, redovita profesorica na Odsjeku za kulturalne studije Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Rijeci, monografiju o Ivanu Matetiću Ronjgovu (Ronjgi kraj Viškova, 10. travnja 1880. – Lovran, 27. lipnja 1960) napisala je na narudžbu te ustanove, koja je došla do nje »na valu zanimanja za 140. obljetnicu skladateljeva rođenja« usprkos tome (ili upravo zato) što je prvi zbornik o njemu objavljen još 1983. Objavilo ga je tadašnje Kulturno-prosvjetno društvo iz Ronjga, kojega je pravni nasljednik upravo Ustanova Ivan Matetić Ronjgov. Zbornik, kako piše na internetskim stranicama ustanove, sadrži članke Ivana Matetića Ronjgova i drugih autora (Vinka Tadejevića, Dušana Prašelj, Josipa Sokolića, Mira Klobasa, Slavka Zlatića, Davida Kabalina, Vitomira Grbca, Lovre Županovića i drugih) sa znanstvenoga skupa održanog u povodu 100. obljetnice skladateljeva rođenja te pregled tradicionalnih manifestacija kao što

su Proljeće u Ronjgima, smotre pjevačkih zborova, mantinjade u Ronjgima, bije-nalni Matetićeve dani i neki sadržaji omiljenih sastajališta Pul Matetićeve ognjišća.

Diana Grgurić prihvatila se pisanja monografije shvativši je kao »ispunjavanje obveza sadašnjosti prema prošlosti« (str. 7). Odlučila je »ne napisati još jedan tekst o Matetiću, nego štivo s novim uvidima, koje će pridobiti pozornost javnosti i osobito mlađe naraštaje zainteresirati za našega Matetića i njegovo veliko stvaralaštvo« (str. 9). Svoju je nakanu uspješno ostvarila oslobodivši znanstveno štivo bilježaka, čime je ono postalo lako čitljivo i prohodno. Najveća je vrijednost monografije u tome da je sa zanimanjem mogu čitati ne samo oni koji tek žele upoznati Matetića i njegovo stvaralaštvo nego i oni koji ih dobro poznaju. Da bi čitateljima otkrila autorovu osobnost, identitet, temeljni doživljaj i svjetonazor što ga je proživio, Diana Grgurić u svojem je radu koristila suvremen pristup biografskom diskursu, u kojemu važno mjesto zauzima rekonstrukcija duha vremena i umjetničkog opusa, te je vlastitim istraživanjima ostvarila bitne pomake u odnosu na dosad objavljene tekstove. Kako ističe, zbog poštovanja prema autorima zbornika, kojima je odlučila dati istaknuto mjesto u knjizi, odabrala je strukturu citatne montaže težeći »jednoj vrsti orkestracije teksta«. Monografiju je podijelila na devet poglavlja, od prvoga do osmoga tona glazbene ljestvice s *notom finalis* (kako objašnjava, *nota finalis* u heterofonskome dvoglasju istarske tradicijske glazbe »istovremeno je ishodište razvoja i završni ton iz kojega izrastaju improvizirane dvije melodije intervalskih mikrotonalnih odnosa koje polučuju zvučne senzacije bitno različite od akustičkog iskustva zapadnoeuropske glazbe organizirane u sustav jednakougođenih tonova« (str. 18), ostvarujući ih kronološkim principom izlaganja. Svako poglavlje i potpoglavlje počinje (a prema potrebi i završava) opisom društvenopolitičkoga konteksta, a i svaki Matetićeve životni i skladateljski korak potkrepljuje se podacima iz arhivskih i novinskih izvora, čime se usput otkriva mreža njegovih poznanika, suradnika i prijatelja, odnosno obiteljskih i profesionalnih odnosa u danome razdoblju.

U prvome poglavlju, nazvanome »Rano djetinjstvo i školovanje« (str. 11-24), autorica opisuje Matetićeve obitelj i rodno mjesto, selo Ronjgi, u okviru širega kraja Halubje u još široj Kastavštini, borbu sjevernoprimorskih Hrvata za nacionalni identitet, u kojoj važnu ulogu ima otvaranje škola na hrvatskome jeziku, kulturni razvoj Halubja i razvoj školstva u Kastavštini (koji počinje 1770). Matetićevo školovanje prati od pohađanja obrtničke škole u gradu Kastvu (1892-1894), kratke epizode rada u kovačnici u Rijeci (koja presudno utječe na Matetićeve odluku da postane učitelj), pohađanja pripravnice u Kastvu, gdje prvi put dobiva glazbenu poduku, potom učiteljske škole u Koprnu (1897-1898), gdje počinje raditi sa zborovima i na sakupljanju glazbenih napjeva Istre i Kvarnera.

Drugo poglavlje, »Rad u školama u Istri i sakupljanje napjeva« (str. 25-40), nastavlja s opisivanjem problema s kojima se Matetić susretao u melografskom radu (posebno s nepostojanjem adekvatne notacije za mikrotonalnu glazbu).

Posebno potpoglavlje autorica otvara za razdoblje (1905-1912) što ga je Matetić proveo kao učitelj »U Opatiji«, gdje je bio aktivan i u učiteljskome društvu Narodna prosvjeta i gdje se 1907. vjenčao s Franciscom Jurković te se počeo okušavati u skladanju.

Treće poglavlje, »Prvo zagrebačko razdoblje 1919-1921« (str. 41-46), najkraće je jer opisuje samo dvije godine Matetićeve školovanja na Muzičkoj akademiji, gdje je najviše surađivao s Franjom Duganom, i to na usustavljanju istarske narodne glazbe usput dijeleći s njime interes za orguljanje.

Četvrto poglavlje, »Na Sušaku 1921-1925« (str. 47-56), posvećeno je godinama provedenim u tom gradu na lijevoj obali rijeke Rječine, koji je »zbog svojega [...] položaja uvijek predstavljao važnu sponu u povezivanju Hrvata Primorja, Rijeke i Istre sa Zagrebom« (str. 47). Ondje je Matetić predavao predmet Pjevanje pri Državnoj realnoj gimnaziji, da bi potom, nakon što je Italija priznala puni suverenitet Kraljevine SHS nad Sušakom, čime je taj grad odsječen od Rijeke, otvorio prijeko potrebnu privatnu glazbenu školu, odnosno dvogodišnji početnički tečaj. Autorica i dalje prati Matetićev skladateljski i melografski rad koji je rezultirao definiranjem modela istarske ljestvice s četirima tipovima. Rezultate je objavio u trima stručnim tekstovima u časopisu *Sv. Cecilija* 1925. i 1926. Tomu skladateljevu postignuću autorica je posvetila opsežno potpoglavlje »Istarska ljestvica«.

Peto je poglavlje »Drugo zagrebačko razdoblje 1925-1939« (str. 57-84), u kojemu autorica unutar posebnih potpoglavlja piše o kontekstu nastanka i recepciji prvih Matetićevih skladateljskih uspjeha. Riječ je o zborovima *Ćaće moj* iz 1932. (i prvome izvođaču djela, zboru Trboveljski slavček) i *Roženice* iz 1937, kao i o izdanju pod naslovom *Pjevanika*, objavljenom 1940. u vlastitoj nakladi i sastavljenom od narodnih napjeva koje je melografirao. Poglavlje o razdoblju provedenom »U Beogradu 1939-1945« (str. 85-92), gdje mu se kći Ivka udala 1940, a gdje je supruga Franica umrla 1942, bilo je, daleko od Istre i usred rata, za autora posebno teško. Utjehu je našao u druženju s Istranima i Primorcima, u unucima i u skladanju.

Sedmo poglavlje, »U oslobođenoj zemlji Istri i Kvarneru« (str. 93-100), Grgurić započinje Matetićevim povratkom u Zagreb u jesen 1945. i nastavlja opisom posebno istaknute, za političku sudbinu Istre neizmerno važne epizode pod naslovom »S glazbom u obranu granica 1946. godine«. Riječ je, naime, o Matetićevoj ulozi stručnoga tumača »istarske glazbe i folkloru općenito u kontekstu samoblikovanja i opstojnosti hrvatskoga naroda u Istri [...] pred Međunarodnom komisijom sastavljenom od 18 stručnjaka za ispitivanje etničkoga stanja Istre na terenu« (str. 96). Matetićeva uloga u toj epizodi može se usporediti sa Žgančevom, kada su Međimurci poslije Prvoga svjetskoga rata pred Međunarodnom komisijom za određivanje granica dokazali svoju pripadnost Hrvatskoj međimurskim narodnim pjesmama koje je on zapisivao.

U najopsežnijem, osmom poglavlju, nazvanome »Povratak na Kvarner« (str. 101-138), Diana Grgurić opisuje posljednjih trinaest godina skladateljeva života,

od povratka Matetića i njegove kćeri Vjere u Rijeku 1947, gdje je »[s]vježinom kakva mladca« (str. 104) (imao je tada 67 godina) radio do 1951, od kada je »na poziv Borisa Papandopula« (str. 110) predavao u opatijskoj glazbenoj školi, sve do svoje 76. godine! Kao naslove potpoglavlja citira Matetićeve riječi: »Da! Za mene je saki prijatelj, ki se pača z našun narodnun starinu« i »Za me je vredno, ča narod zmisli«. Kao posebno potpoglavlje izdvojena je Matetićeva »Poslanica prijateljima folklor«, koju je napisao 1958. s ciljem pokretanja društva prijatelja čakavskoga folklor. Ideju su ostvarili prijatelji folklor kojima je tu poslanicu i namijenio osnovavši 1977, sedamnaest godina nakon Matetićeve smrti, Kulturno-prosvjetno društvo »Ivan Matetić Ronjgov«. Potpoglavlje »Kad je angulija zazvonila...« autorica posvećuje posljednjoj i najvećoj Matetićevoj skladbi *Na mamin grobak* i s puno empatije opisuje dane koje je proveo na liječenju i skrbi kod kćeri Ivke u Beogradu, kao i svečanosti upriličene uoči skladateljeva 80. rođendana te na sam rođendan, u Istri i u Rijeci.

Zadnje poglavlje, »Nota finalis« (str. 139-146), autoričina je sinteza Matetićeva prinosa povijesti hrvatske glazbe: kao prvi skladateljev prinos ističe sakupljanje i melografitiranje napjeva, »patentiranje« istarske ljestvice (odnosno, kako se danas naziva, »dvoglasje tijesnih intervala Istre i Hrvatskog primorja«, koje je pod nazivom »Two-part singing and playing in the Istrian scale« dodano na UNESCO-ov reprezentativni popis nematerijalne baštine 2009. godine) i njezin utjecaj na mlađe autore, skladatelje i etnomuzikologe. Drugi je Matetićev prinos skladateljski opus koji je isprva bio motiviran idejama prosvjetiteljstva te političkim, etičkim i ideološkim zadacima, a potom afirmacijom istarskog idioma. Autorica vrednuje Matetićev opus dijeleći ga na harmonizacije ili obrade narodnih napjeva i na autorske skladbe, a potom opisujući njihove harmonijske, metričke i ritmičke osobitosti te odnos prema tekstu, koji je po njegovu izboru prije svega čakavski. Čakavštinom je protkana i monografija zahvaljujući citatima iz pisama koja je Matetić pisao ili dobivao od prijatelja i suradnika.

Monografija je ilustrirana s tridesetak fotografija (Matetića, njegove obitelji, suradnika i prijatelja, mjesta gdje je rođen, gdje se školovao i gdje je živio te neizbježnih sopila) i s po devet faksimila odabranih stranica iz rukopisa njegovih skladbi (*Prosvjeta*, *Ćaće moj*, *Roženice*, *Tamo doli puli mora*, *Sadila je Mare*, *Pjesma slobodi*, *Glagolska misa*, *Naš kanat je lip*, *Na mamin grobak*, uz jedan primjer melografskoga zapisa) te raznih dokumenata (imenovanja, uvjerenja, rješenja, koncertnih programa, rukopisa, tiskanih izdanja poput prve stranice članka »O istarskoj ljestvici« i naslovne stranice *Pjevanke* te UNESCO-ove povelje). Knjiga je opremljena popisima Bibliografije, Periodike, Literature i Građe te Kazalom imena i jedino što nedostaje jesu sažeci na engleskom, njemačkom i talijanskom jeziku. Ukratko, sadržajem i opremom knjige *Ljestvica jednog života. Monografija o Ivanu Matetiću Ronjgovu* Diana Grgurić podignula je ljestvicu hrvatske biografistike za nekoliko tonova.

Na kraju Predgovora istaknula je da joj se čini da kao zajednica nismo iznevjerili svoje korijene. Ne zna se na koga je mislila pod »zajednicom«. Ako je mislila na Istru i Kvarner, Ustanovu Ivan Matetić Ronjgov i na sebe osobno, onda je u pravu, ali šira hrvatska zajednica, muzikološka pogotovo, još je mnogo toga dužna učiniti za očuvanje hrvatskoga glazbenoga nasljeđa. Najzanimljiviji smo drugima ne kada pišemo o njihovoj nego kada pišemo o svojoj glazbi, kako tradicijskoj tako i umjetničkoj, a da bismo doprli do drugih, trebali bismo pisati ne samo na hrvatskom nego i na drugim jezicima. Zato bi bilo pohvalno kada bi izdavač odlučio objaviti monografiju i na engleskome jeziku.

Tatjana ČUNKO
Zagreb

Stanislav Tuksar – Vjera Katalinić – Petra Babić – Sara Ries (ur./eds.): *Glazba, umjetnost i politika: revolucije i restauracije u Europi i Hrvatskoj 1815.-1860. Uz 200. obljetnicu rođenja Vatroslava Lisinskog i 160. obljetnicu smrti bana Josipa Jelačića / Music, Arts and Politics: Revolutions and Restorations in Europe and Croatia, 1815-1850. On the Occasion of the 200th Anniversary of Vatroslav Lisinski and 160th Anniversary of the Death of Ban Josip Jelačić, Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Odsjek za povijest hrvatske glazbe – Hrvatsko muzikološko društvo, 2021, 944 str., ISBN 978-953-347-439-7 (HAZU), ISBN 978-953-6090-70-9 (HMD)*

Okrugla obljetnica rođenja najvažnijega skladatelja ilirskoga prepoređa i nešto manje reprezentativan broj godina proteklih od smrti bana Josipa Jelačića bili su dobrodošla prigoda za organizaciju velikoga međunarodnoga i interdisciplinarnoga znanstvenoga skupa istoga naslova, koji se od 16. do 19. listopada 2019. održao u Knjižnici Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Zagrebu. Velik broj sudionika iz niza europskih zemalja rezultirao je publikacijom respektabilnih razmjera od čak 944 stranice premašivši redovito opsežne zbornike s međunarodnih skupova u organizaciji HAZU-a i Hrvatskoga muzikološkoga društva.

Muzikologija zbog svojega neobičnoga statusa još uvijek ne sudjeluje u interdisciplinarnome dijalogu s drugim društveno-humanističkim disciplinama u onoj mjeri u kojoj bismo to željeli te je hvalevrijedan napor da se oko jedne »velike teme«, osim muzikoloških predstavnika iz Hrvatske i zemalja bivše Jugoslavije, okupe i historijski muzikolozi specijalizirani za glazbu »dugoga« 19. stoljeća iz Austrije, Češke, Italije, Irske, Mađarske, Njemačke (tj. Brazila), Poljske, SAD-a i Španjolske te mahom hrvatski povjesničari i povjesničari umjetnosti, a u nešto manjoj mjeri i povjesničari književnosti i teatrolozi. Zbornik radova sadrži dvojezični predgovor, tri plenarna izlaganja (str. 23-80) i 44 rada, mahom izvorne znanstvene članke uz

nekolicinu preglednih radova, od kojih je 24 na engleskom, a 20 na hrvatskom te su grupirani u četiri cjeline: »Vatroslav Lisinski« (str. 81-327), »Josip Jelačić« (str. 329-464), »Glazba« (str. 465-742) te »Književnost, kazalište i kultura« (str. 743-878). Zbornik zaključuju Dodaci u obliku popisa autora s institucijskim afilijacijama, popisa slikovnih priloga, notnih priloga i tablice te Kazalo imena.

Funkcija plenarnih izlaganja bila je uvesti sudionike skupa, a i čitatelje u tematiku života i stvaralaštva Vatroslava Lisinskog i europskih nacionalnih kulturnih pokreta koji su najveći zamah doživjeli u 19. st. te ocrtati srednjoeuropski općepovijesni kontekst za hrvatsko nacionalno pitanje. Vjera Katalinić u radu »Vatroslav Lisinski i njegovi suvremenici u mreži glazbenih institucija« pruža detaljan uvid u Lisinskijevo obrazovanje, u kojem je od posebne važnosti pitanje zašto je mogućnost profesionalne naobrazbe skladatelju višekratno izmicala. Philip Bohlman u članku »Johann Gottfried Herder, the Journey of Heroes, and the Age of Epic« poseže za poznatim primjerom epa *Hasanaginica* kako bi ukazao na konstruiranost kategorije nacionalnog epa. Povjesničar Ludwig Steindorff, pak, u radu »Empire and Nation – Croatia in the Context of Two Competing Concepts of Europe« nastoji odagnati istraživače od simplificiranoga narativa o ugnjetavanju Hrvata u Austro-Ugarskoj Monarhiji razmatranjem katkad prešutnih, no složenih konvencija toga carstva u odnosima Hrvatske s Mađarskom i Austrijom. Osim uvodnih, plenarna izlaganja trebala bi potaknuti na daljnja istraživanja kroz njihovu vizuru, no u priložima Katice Burić Čenan, Rudolfa Gusztina, Arijane Kolak Bošnjak i Branka Ostajmera, koje ću kasnije detaljnije predstaviti, moguće je prepoznati polazišta bliska Steindorffovim. Ukazivanjem na isprepletenost etničkih skupina i kompleksnosti njihovih odnosa te (djelomičnom) dekonstrukcijom kategorije nacionalnoga, pretežno u Habsburškoj, tj. Austro-Ugarskoj Monarhiji i šire, ističe se i niz drugih radova, ponajviše iz pera muzikologa iz inozemstva smještenih u najopsežnijoj tematskoj cjelini zbornika, naslovljenoj prilično općenito »Glazba«.

Sadržaj tematske cjeline »Vatroslav Lisinski« većini će čitatelja ove recenzije biti najbliži. Sadrži priloge sukladne specijalizaciji istaknutih predstavnika hrvatske muzikologije. Dok Stanislav Tuksar u članku »Lisinski – 1848. – Jelačić: Music, Arts and Politics in the Life of the Young Man as Artist« razmatra politički angažman, odnosno instrumentalizaciju Lisinskog, Rozina Palić-Jelavić donosi opsežnu komparativnu analitičku studiju naslovljenu »Porin i Nikola Šubić Zrinjski. Oris (glazbene) heroizacije naslovnih likova u operama Lisinskoga i Zajca u svjetlu romantičarskih i nacionalnih ideja 19. stoljeća«, pri čemu u vrednovanju tih dviju nacionalnih opera kao herojskih za autoricu ipak preteže Zajčeva. Sanja Majer-Bobetko u »Glazbenohistorijskim varijacijama na temu Vatroslav Lisinski« pozabavila se stručnim diskursom 19. i 20. stoljeća o Lisinskom, a i mlađi istraživači Sara Ries i Domagoj Marić nadovezivali su se na tu tendenciju proučavanja recepcije u člancima »Franjo Ksaver Kuhač (1834-1911) on Vatroslav Lisinski« (Ries) te »Narativ o Vatroslavu Lisinskom, o stotoj godišnjici rođenja u tekstovima Milana

Ogrizovića (1919.) i Božidara Širole (1922.)« (Marić). Sa znanstvene i stručne literature koja izučava Lisinskog te Kuhačevih skladbi i Ogrizovićeve drame posvećenih skladatelju fokus zbornika pomiče se na vizualna umjetnička djela koja u studiji »Likovni prikazi Vatroslava Lisinskog« minuciozno popisuje i analizira Nada Bezić. Na sličnom su tragu »Kulturološko i kazališno u filmu *Lisinski* (1944.) Oktavijana Miletića« iz pera teatrologinje Antonije Bogner-Šaban i popis Veljka Lipovščaka »Skladbe Vatroslava Lisinskog na nosačima zvuka«. Tragove koje je Lisinski ostavio u nazivima ulica i gradova razmatra, pak, prilog Ane Popović »Vatroslav Lisinski in the Urban Toponymy of Towns in the Republic of Croatia«.

Lisinskijev je djelokrug bio daleko širi od teritorija današnje Hrvatske, pa tako Marijana Kokanović Marković donosi zanimljiv prikaz gostovanja vokalnih solista *Ljubavi i zlobe* te »Vatroslava Lisinskog u Novom Sadu 1847. godine«, koji ujedno predstavlja i recepcijski dokument o ilirskim idejama u širem južnoslavenskom kulturnom i političkom prostoru. Taj put slijede i Fatima Hadžić u članku »Uloga glazbe u procesu hrvatske integracije u Bosni i Hercegovini« i Lana Šehović-Paćuka u prilogu »Tragom ilirskog pokreta u BiH: osvrt na djelatnost pjevačkih i kulturno-prosvjetnih društava«, koji se našao na samom kraju zbornika u tematskoj cjelini »Književnost, kazalište i kultura« premda se dvije bosanskohercegovačke autorice bave srodnom tematikom, s naglaskom na djelatnosti pjevačkih društava u oblikovanju hrvatskoga nacionalnog i kulturnog identiteta u BiH. Dok je sam opus Vatroslava Lisinskog u maloprije spomenutim složenim procesima odigrao tek manju ulogu, Kristina Perkola u kratkom radu »Hrvatski skladatelj Vatroslav Lisinski u albanskoj literaturi i na glazbenoj sceni Kosova« detektira još malobrojnije tragove koje je Lisinski ondje ostavio. U konačnici, sadržajno i metodološki izdvaja se rad Mladena Tarbuka »Who Really Composed the Opera *Love and Malice*«, koji smione i uvjerljivo prezentirane teze o suautorstvu Lisinskog i Wisnera von Morgensterna te o profesionalnom integritetu partiture narušenome kasnijim recepcijskim tijekovima temelji na analizi sačuvanih notnih izvora. Premda je dio zadnje tematske cjeline, studija Koraljke Kos »Hrvatska glazba i književnost u razdoblju romantizma« također pokazuje interes za glazbenu analizu, a s Tarbukovim radom dijeli svijest o važnosti jezikoslovlja pri analizi vokalnih uglazbljenja nastalih u 19. st. Pod općenitim naslovom Kos krije se analiza solopjesama Lisinskog, Ferde Wiesnera Livadića i Ivana Padovca s naglaskom na pjesničkim predlošcima koje su uglazbljivali, pri čemu je posebno zanimljiv problem glazbene akcentuacije pjesničke metrike s obzirom na povijest hrvatskoga standardnoga jezika koji se u to vrijeme formirao.

Tematska cjelina »Književnost, kazalište i kultura« ukazuje na sadržajne i metodološke paralele između priloga iz pera muzikologa i njihovih kolega povjesničara kulture, povjesničara likovnih umjetnosti i teatrologa u Hrvatskoj. Studija Ivane Mance »Slikarice u *Slovníku umjetnikah jugoslavenskih* (1858.-1860.)« dobrodošao je deskriptivni poticaj za temeljitije bavljenje umjetnicama o kojima je prvi pisao Ivan

Kukuljević Sakcinski, dok Viktorija Franić Tomić u članku »Utjecaj Petra Kanavelića (1673.-1719.) i Antuna Gleđevića (1656.-1728.) na dramski opus Dimitrije Demetra« razmatra višestruke procese kulturnoga transfera iz barokne libretistike u dramski opus hrvatskih književnika 17. i 18. st. te, konačno, u klasicistički dramski idiom Dimitrije Demetra, koji poprima obilježja književne sinteze s mogućim nacionalnim predznakom. Pitanjima barokne i klasicističke kazališne arhitekture bavi se rad Viki Jakaše Borić »Staro kazalište na Trgu sv. Marka u Zagrebu – kontekst i utjecaji« ukazujući na višeslojnost povijesnih temelja na kojima je sazdan urbanistički identitet Gornjega grada u 19. st. Zagrebački, pak, lokaliteti koje opisuje članak Snješke Knežević »Mjesta rada i druženja iliraca: od Streljana i Dvorane do Kipnoga trga« u kolektivnom su sjećanju ostali vezani za ilirski preporod te ih autorica u pomalo nostalgичnom tonu historiografski rasvjetljuje. Arijana Kolak Bošnjak u prilogu naslova »Cultural Institutions as a Platform for Political Activity: Casinos and Reading Rooms in Civil Croatia in the 1840s« razbija donekle monolitnu sliku »ilirskoga« Zagreba komparativnom analizom čitaonica kao poprišta ilirskih težnji te kasina koji su okupljali mađarske pristaše. I mnogi drugi prilozi u zborniku pokazuju koliko je usko političko djelovanje u 19. st. bilo vezano za kulturno, ma koliko ga vlasti pokušavale potisnuti, te autorica uvjerljivom raščlambom demonstrira zašto je prvi tip institucija bio uspješan, a drugi nije.

Osvrnimo se i na priloge osmero povjesničara posvećenih drugoj ključnoj osobi simpozija i zbornika, po kojoj je tematska cjelina »Josip Jelačić« i dobila ime. Većina ih se bavi vojnim i političkim djelovanjem toga hrvatskoga bana te njegovim nasljeđem u 19. st. i kasnije, o čemu svjedoči i studija Irene Kraševac »Spomenik čini grad: ban Josip Jelačić i njegov spomenik u Zagrebu«, koja ne samo da iznosi zanimljivu povijest spomenika nego i analizira taj spomenik iz urbanističkoga gledišta. Neki su radovi posvećeni kulturnoj baštini vezanoj za Jelačićevu javnu i privatnu osobnost, primjerice prigodnomu pjesništvu koje mu je posvećeno (članak Nikoline Šimunović »*To the Glory of Josip Jelačić: Occasional Poems in the Documentary Collection I of the Croatian History Museum*«) ili umjetninama nastalim na njegovu narudžbu (»Josip Jelačić's Acquisition of *Objets d'Art* (Examples from the Collection of Paintings of the Croatian History Museum)« iz pera Marine Bregovac Pisk). Premda je potonji prilog važan u ukazivanju na one strane banove osobnosti koje ne vežemo uz političku i vojnu karijeru, još diferenciraniju sliku nude prilozi koji na temelju primarnih izvora poput korespondencije osvjetljavaju Jelačićev odnos s bliskim profesionalnim suradnicima. Primjerice, rad Vlaste Švoger »Josip Jelačić i Andrija Torkvat Brlić: od privatnih druženja i bliske političke suradnje« pokazuje na koji je način Brlić u ulozi Jelačićeva izaslanika u Parizu promovirao određene političke ideje. Prilog Petre Babić »Laval and Albert Nugent: Jelačić's Background in 1848« još detaljniju pozornost posvećuje ocu i sinu, austrijskim oficirima i pripadnicima irske plemićke obitelji Nugent, koji su vojnim djelovanjem blisko surađivali s Jelačićem. Rad Mislava Barića »Forming of

the National Guard and the Attempt at Organising a Croatian National Army« opisuje revolucionarna zbivanja u sferi nastanka oružanih formacija koje su također mogle igrati različite političke uloge. U usporedbi s tradicionalnim historio-grafskim narativima o Jelačiću kao »heroju nacije«, koje još uvijek zastupa uvodna studija Anđelka Mijatovića »Josip Jelačić (1801.-1859.), austrijsko-krajiški časnik i hrvatski ban«, prethodne su dvije studije suptilnije u prikazu njegove osobnosti kao oprezne i taktične. Međutim, u pogledu kritičkoga mišljenja te ocrtavanja pojava iz više točki gledišta najdalje je otišao rad Branka Ostajmera »For Hungarians as a Punishment, for Croats as a Reward: Similarities and Differences of Croatian and Hungarian Views on the Revolution of 1848-49 and the Era of Absolutism«, koji uvjerljivo dekonstruira hipotezu da su Hrvati i Mađari od austrijske vlasti izloženi posve identičnomu tretmanu kao posljedici kontrarevolucionarnih, odnosno revolucionarnih zbivanja.

S obzirom na već spomenute tematske i metodološke dodire rad Katice Burić Čenan naslova »Zadarski skladatelj Giovanni Salghetti-Drioli (1814.-1868.)« razmotrit ću u sklopu osvrta na opsežniju tematsku cjelinu od čak 15 radova naslovljenu »Glazba«. Autorica donosi pregled stvaralaštva dotičnog amaterskog autora, člana imućne obitelji u vlasništvu tvornice likera *Drioli*, no posebnu pozornost privlači njegovim smještanjem u specifični zadarski kontekst u kojem su »do šezdesetih godina 19. stoljeća pitanja nacionalnosti bila tiha i sekundarna« (str. 832). Umjesto velikih narativa glazbene historiografije 19. stoljeća, u zaključku studije autorica naglašava važnost i specifičnost kulturnih procesa na lokalnoj razini te relativizira jednostrana viđenja procesa formiranja nacionalnih kultura. U kulturnopovijesnome pogledu nisu ništa manje zanimljiva ni uporišta, tj. »The Strongholds of Musical Life in Split in the pre-Revival Period (1815-1860)«, prilog Ivane Tomić Ferić. Rad Glorije A. Rodríguez-Lorenzo »Melchor Gomis and the National Militia's Wind Band: Rafael de Riego's Hymn as Spanish National Anthem«, pak, ukazuje na kompleksne procese kojima određena glazba postaje u političkome smislu reprezentativna za određenu nacionalnu grupaciju ili njezine sekcije, pogotovo u slučaju kada postane – ili ne postane – državnom himnom. Premda ne zahvaća toliko široko, takve tendencije slijedi i članak Federica Gona »Irredentism and Patriotism for All Seasons: *La Marinella* by Giuseppe Sinico (Trieste, 1854)«, koji na primjeru recepcije zbora *Viva San Giusto* iz opere u naslovu rasvjetljuje specifične procese političke identifikacije. Iz studije »Choral Movement and Nationalism in Nineteenth-Century Hungary« Rudolfa Gusztina postaje posve razvidno zašto mađarski kulturni identitet pjevačkoga društva *Dalfűzér / Liederkranz* iz etnički većinski germanskoga Šoprona nije bio nimalo proturječan. Kod nekih istaknutih povijesnih događaja fascinira kako i zašto dobivaju, odnosno ne dobivaju svoje odjeke u glazbenom stvaralaštvu bilo u nacionalnim, bilo u međunarodnim okvirima, kao, na primjer, u studijama Ryszarda Daniela Golia- neka »Resonance of the November Uprising (1830-1831) in Polish and Foreign Musical Output« i Viktora Veleka »1848: Music, Master Jan Hus and Hussitism«.

Glazba u jeku formiranja nacionalnoga »mi« može u odnosu na orijentalnoga »drugog« poprimiti gotovo mitske dimenzije, o čemu svjedoči studija Francisca J. Giménez-Rodrígueza »Musical Tales of the Alhambra (1832-1855): Revolutions and Restorations in Spanish Salons«. Propitivanju pluralnosti glazbenih identiteta u okvirima, ali i onkraj nacionalne paradigme izvan europskoga prostora pridonio je članak Tiaga de Oliveire Pinta naslovljen »Chiquinha Gonzaga and the Rise of Brazilian National Music around 1900«. Umjesto da pod svaku cijenu nastoji izgraditi identitet po zapadnoeuropskome modelu, brazilsko-njemački muzikolog studijama slučaja koje razmatra upućuje na mogućnost iskoraka prema drugačijim modelima. To je posebno zanimljivo na primjeru Gonzage koja je kao žena pokazala zavidnu moć razmišljanja izvan ustaljenih društvenih i kulturnih okvira.

Veći broj radova istražuje već spomenutu temu vojne glazbe, koja je u okvirima Habsburške Monarhije, ali i u širem europskom okviru bila zrcalo isprepletenosti različitih etničkih skupina. Lili Veonika Békéssy tako u članku »Military Bands as Symbols in Pest-Buda in the 1850s« ukazuje na nadnacionalnu ulogu koji su vojni sastavi trebali odigrati u politički kompleksnom ozračju postrevolucionarne Budimpešte. U studiji Tomáša Slavickog naslovljenoj »Josef Sawerthal's *Reisebericht* as a Testimony to the Condition and Functions of Military Bands in Hungary and Austria before 1848« ističe se pohvala upućena slavenskim glazbenicima u austrijskim vojnim sastavima. Češke, ali i brojne glazbenike drugačijega etniciteta koji porijeklom nisu s područja današnje Slovenije pronalazimo u radu Maruše Zupančić »Impact of Foreign-born Musicians on Ljubljana's Musical Life until 1860«. Kao jedina hrvatska tema u ovome bloku izdvaja se studija Marije Benić Zovko »Institucionalizacija glazbenoga obrazovanja u Zagrebu. Začetci glazbenoga obrazovnog sustava«, koja afirmativnim tonom progovara u povijesnom kontinuitetu izgradnje glazbenog obrazovanja u Zagrebu na temeljima prosvjetiteljskih ideala Glazbene škole HGZ-a.

Konačno, na kraju osvrta na ovaj iznimni zbornik izdvojimo nekolicinu priloga koji se u manjoj mjeri uklapaju u tematske smjernice bloka »Glazba«. Williama A. Everetta i Lyndu Payne u kratkoj studiji »Rescuing Quacks, Revolutionizing Operatic Norms, and Restoring Courtly Love through Donizetti and Romani's *L'elisir d'amore* (1832)« s nekim drugim autorima povezuje želja za dubinskim iščitavanjem historijskoga konteksta u službi reinterpetacije u ovome slučaju kanonskoga opernoga djela. Slična tendencija prema prevrednovanju na temelju dubljeg ulaska u društveno-povijesni kontekst primjetna je u prilogu Alexandera Wilfinga »Aesthetics, Education, Liberalism: Eduard Hanslick's *Vom Musikalisch-Schönen* (1854) and Its Socio-Political Contexts«, koji predstavlja izuzetnu dekonstrukciju estetike apsolutne glazbe kao izrazito uvjetovane akademskim odnosima, ali i političkom, obrazovnom i znanstvenom klimom tadašnje monarhije. Harry White, pak, u članku »'Those Unheard': English Poetry and the (Very) Late Arrival of British Musical Romanticism« istražuje razloge za zakašnjelo očitovanje roman-

tizma u britanskoj glazbi u odnosu na vodeću ulogu toga stila u književnosti, i to u europskim razmjerima.

Ivan ČURKOVIĆ
Zagreb

Franjo Ksaver KUHAČ: *Korespondencija II/1 (1864-1866)*, priredile Vjera Katalinić i Sara Ries, Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Odsjek za povijest hrvatske glazbe i Hrvatsko muzikološko društvo, 2022 (Izvori i dokumenti o glazbi, br. 4), ur. Vjera Katalinić, 386 str., ISBN 978-953-347-494-6 (HAZU), ISBN 978-953-6090-66-2 (HMD)

Opsežna korespondencija Franje Ksavera Kuhača, pohranjena u Hrvatskome državnom arhivu, važan je izvor za kulturni život u Hrvatskoj. Projekt njezina izdavanja pokrenuo je Ladislav Šaban, koji je pripremio prvu od ukupno 13 planiranih knjiga korespondencije (za razdoblje od 1860. do 1863; objavljeno 1889. i 1992.). Ovo je izdanje nastavak tog opsežnog projekta, a planirano je u okviru istraživanja »Umrežavanje glazbom: promjene paradigmi u 'dugom 19.stoljeću'« kao treća tema. Posvećena je Kuhačevu pismenom uključivanju u europski muzikološki i kulturni krug od 1864. nadalje.

Druga knjiga *Korespondencije* obuhvaća razdoblje od 1864. do 1869, a ovo je izdanje njezin prvi dio, koji sadrži 88 pisama i drugih priloga.

Na početku je knjige transliteracija Kuhačevih originala (tj. koncepata, sažetaka ili prijepisa njemačkih i hrvatskih pisama) iz kurzivnoga gotičkoga na latinsko pismo, uz poštivanje izvorne ortografije i stila.

Slijede prijevodi pisama na hrvatski jezik, a zatim komentari u kojima se interpretiraju povijesna zbivanja, međuljudski odnosi ili skladbe spomenute u pismima. Pritom su se rabile mogućnosti i prednosti internetske baze podataka koncipirane za projekt NETMUS19, pa komentari upućuju na bazu podataka u kojoj se mogu naći iscrpnija tumačenja. Na kraju knjige nalazi se neophodno Kazalo imena. Ovo izdanje, namijenjeno ne samo muzikološkoj nego i široj kulturnoj javnosti, odlikuje se uzornim znanstvenim pristupom u svakom segmentu, te tako olakšava snalaženje zainteresiranomu čitatelju.

Prava je vrijednost izdanja bogata sadržajnost pisama koja pruža uvide u široki krug adresata i lokaliteta, kao i u niz područja koja su u korespondenciji zastupljena. Kuhač je tijekom godina izgradio bogatu mrežu kontakata ne štedeći vrijeme i energiju za njihovo održavanje.

Velik dio korespondencije posvećen je njegovoj razgranatoj poslovnoj aktivnosti, pa je zato i najveći broj pisama upućen izdavačima: Kuhač se trajno brine za izdavanje vlastitih skladbi, koje bi posebno trebale zadovoljiti potrebe za kućnim

muziciranjem. Ondje su zatim i trgovci muzikalijama, knjižari, kao i graditelji instrumenata.

Dio je pisama upućen uglednim ličnostima političkog i kulturnoga života. Nekima Kuhač posvećuje svoje skladbe očekujući potporu adresata. Spominju se ličnosti iz aristokratskih krugova (grof Julije Janković Daruvarski), važne osobe gradskoga života (općinski načelnik, učitelj, apotekar, senator, profesor glazbe i drugi) te umjetnici kao Ferdo Wiesner Livadić, Petar Preradović i profesor konzervatorija u Leipzigu Carl Thern). Za izdavača i publicista Milana Krešića (Zagreb) Kuhač piše recenzije. Na zahtjev Ignaza Reicha, povjesničara i učitelja u Izraelskoj školi u Pešti, Kuhač piše opsežnu biografiju Josifa Schlezingera s analizom njegovih skladbi, koju naručitelj objavljuje u knjizi *Biografije mađarskih Židova*. Neka su pisma upućena prijateljima i znancima, učenicima i mogućim suradnicima.

Korespondencija zato obuhvaća širok krug lokaliteta, od onih iz Kuhačeve neposredne blizine (Osijek), preko Đakova, pa sve do Zagreba i Samobora, Pančeva, Pešte, Beča i Leipziga.

Kao provodni motiv u pismima se provlači Kuhačeva ideja o nacionalnoj glazbi. On opetovano ističe slavenski karakter svojih skladbi i jedno od bitnih mjerila pri njegovu ocjenjivanju skladbi drugih autora njihovo je »slavenstvo«.

U pismima koja odlikuje bogat i kićeni stil u skladu s razdobljem kada su nastala iz povremenih asocijacija prepoznamo Kuhačevo svestrano obrazovanje, naročito poznavanje književnosti. Istovremeno on je i poslovni čovjek koji je sam uporni promotor svojih skladbi, zbirki i tekstova.

Na kraju, kao trenutak istine, ispod prividne vedrine i poslovnoga mara, servilnih naklona uglednicima, ali i oštrih kritika skladbi koje su mu bile predložene zbog ocjene, kao i iza srdačnih prijateljskih tonova, predstavlja se osoba koja na samom početku 1864. godine u pismu naslovljenom »Mojemu geniju« otvoreno progovara o svojim nedaćama i moli svojeg »anđela čuvara« da joj pomogne. Taj je uvodni tekst skrovita potka svega što će knjiga donijeti, pa možemo zamišljati da je on trajno prisutan ispod fasade poslovnog i uspješnoga znanstvenika, pedagoga, skladatelja, izdavača, ideologa i društveno aktivnoga čovjeka – Franje Ksavera Kuhača.

Koraljka KOS
Zagreb

Ivana VESIĆ (ur.): *Umetnost za pionire, mlade radnike i brigadire: O aktivnostima Muzičke omladine Jugoslavije (1954–1991)*, Beograd: Muzikološki institut SANU – Ljubljana: University of Ljubljana Press, 2023, 311 str., ISBN 978-86-80639-71-0, DOI <https://doi.org/10.18485/muz_sanu_umoj.2023>

Krajem 2023. godine u suizdavaštvu Muzikološkog instituta SANU-a iz Beograda i Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Ljubljani objavljen je zbornik *Umetnost za pionire, mlade radnike i brigadire*, koji je uredila znanstvena suradnica Muzikološkog instituta SANU-a, muzikologinja dr. Ivana Vesić. Knjiga obuhvaća devet studija slučaja koje prikazuju djelatnost organizacije Muzička omladina Jugoslavije te republičkih organizacija iz Srbije, Bosne i Hercegovine i Makedonije. Uz spomenute studije knjiga sadrži i opsežan prilog s popisom najvažnijih događaja iz povijesti te organizacije i biografije autora priloga.

Kako je objašnjeno u predgovoru knjizi, istraživanje je inicirala urednica Ivana Vesić te s idejom početno upoznala muzikologe Leona Stefaniju s Filozofskoga fakulteta u Ljubljani i Ladu Duraković s Muzičke akademije u Puli. S obzirom na to da je većina arhivskoga gradiva bila pohranjena u Arhivu Jugoslavije u Beogradu, Vesić je s kolegicama iz Muzikološkog instituta Marijom Golubović, Vanjom Grbović i Bojanom Radovanović tijekom 2018. i 2019. godine pregledala, digitalizirala i popisala gradivo koje su potom podijelile s kolegama iz drugih zemalja. Inicijativa je dosad rezultirala pojedinačnim člancima objavljenim u znanstvenim časopisima, a ovaj zbornik prvi je pokušaj sumiranja dosad provedenih istraživanja.

Prva tri poglavlja zbornika bave se organizacijom na saveznoj razini, a načinio se i pregled historijata organizacije: od pokretanja Društva prijatelja glazbe u Zagrebu i Beogradu 1954. godine, preko njihova preimenovanja i preoblikovanja u Muzičku omladinu, osnivanja organizacija u drugim republičkim i lokalnim centrima i udruživanja na državnoj razini, do uključivanja u međunarodnu organizaciju *Jeunesse Musicals International*, a navode se i najvažniji kongresi i akcije organizacije. Taj se historijat stavio u kontekst kulturnih politika socijalizma kao glavnoga društveno-političkog okvira djelovanja organizacije. Unutar tog okvira Muzička omladina preuzela je težak i ambiciozan zadatak da pokuša prevladati klasnu barijeru u dostupnosti glazbenih sadržaja s jedne strane, a s druge da pokuša decentralizirati kulturne institucije, odnosno umanjiti nedostatke takvih sadržaja u provincijskim sredinama te stvoriti nove koncertne publike popularizacijskim i edukacijskim aktivnostima.

U prvom poglavlju naslovljenom »Demokratizacija kulture u FNR / SFR Jugoslaviji u teoriji i praksi: slučaj Muzičke omladine Jugoslavije (1954–1991)« autorica Ivana Vesić analizira kako je glavno načelo djelovanja Muzičke omladine – dostupnost (prvenstveno klasične) glazbe svim slojevima društva – korespondirala s viđenjem mjesta umjetnosti u socijalističkom društvu. Pritom, navodeći konkretne primjere, ne propušta istaknuti i povremene probleme koji su se javljali i neu-

spjehe u provođenju svih zacrtanih ciljeva. U drugom poglavlju, koje su koautor-ski ispisali Vesić, Lada Đuraković i Leon Stefanija, naslovljenom »Muzička omladina Jugoslavije u procepu između planiranja / realizacije reformi vaspitno-obrazovnog sistema i nastave muzike u socijalističkoj Jugoslaviji«, tematizira se odnos Muzičke omladine kao neformalne organizacije za glazbenu edukaciju i popularizaciju prema službenim institucijama glazbenog obrazovanja. Pokazuje se da je djelatnost Muzičke omladine uvelike popunjavala manjkavosti nastavnih programa i infrastrukturne nedostatke, tj. nemogućnosti obrazovnih institucija da svoj djeci pruže adekvatan i jednak pristup glazbenim sadržajima, ali da je pritom velik dio posla bio na leđima samih nastavnika glazbenih predmeta u općebra-zovnim i glazbenim školama te da je uspjeh provođenja akcija ovisio o individualnim mogućnostima i entuzijazmu. Treći prilog, onaj Marije Golubović pod naslo-vom »Saradnja Muzičke omladine Jugoslavije s jugoslovenskim muzičkim udru-ženjima i savezima«, predstavlja djelatnosti poput koncerata, turneja, festivala i natjecanja koja je Muzička omladina provodila zajedno s drugim glazbenim orga-nizacijama, primarno sa Savezom muzičkih umjetnika, Savezom kompozitora i Savezom udruženja muzičkih pedagoga.

Drugi dio knjige predstavlja aktivnosti (tadašnjih) republičkih organizacija Muzičke omladine. Četvrto poglavlje s tekstom Sonje Zdravkove Djeparoske »Uloga Muzičke omladine Makedonije u izgradnji makedonske kulture u doba socijalizma« daje presjek ukupnih aktivnosti organizacije Muzička omladina Makedonije u kojima se zrcale neki od prethodno predstavljenih okvira i pro-blema, ali i pokazuju posebnosti. Na primjer, za razliku od drugih republičkih organizacija koje su započele s radom u glavnim gradovima republika, makedon-ska Muzička omladina krenula je iz Bitole, a taj je ogranak i nakon osnutka skop-skog ogranka nastavio biti nositelj nekih od najvažnijih aktivnosti republičke orga-nizacije. Prilog Lane Šehović naslovljen »Ansabl gitarā Muzičke omladine Bosne i Hercegovine – ishodi turneje u Austriji i utisci o njoj« prividno se bavi samo jed-nim segmentom djelatnosti bosanskohercegovačke Muzičke omladine, ali donosi i kratak pregled ukupnoga djelovanja te republičke organizacije, utemeljene 1958. godine. Također, ansabl gitara pod vodstvom Mile Rakanović, kako se objaš-njava u članku, postat će jedan od najvažnijih ansambala navedene republičke organizacije te će u dvadesetogodišnjem periodu svojeg djelovanja (1971-1992) nadopunjavati nedostatak institucionalnoga gitarističkog obrazovanja.

Sonja Cvetković bavila se organizacijama Muzičke omladine Srbije u unutraš-njosti zemlje – u Nišu, Aleksincu, Pirotu i Dimitrovgradu – u prilogu »Delatnost Muzičke omladine na području juga Srbije (od sredine 60-ih do početka 90-ih godina 20. veka)«. Autorica je iz gradiva iščitala razne infrastrukturne, ali i unu-trašnje probleme organizacija koji su i u većim urbanim centrima (Niš) povremeno uzrokovali prekid djelovanja, čime je pokazala da je uspjeh organizacije često ovi-sio o raznim lokalnim faktorima i pronalaženju ispravne niše djelovanja. Julijana

Papazova i Eleni Novakovska tematizirale su »Zastupljenost rok i džez muzike u programima Muzičke omladine Makedonije (1974–1990)« ilustrirajući putanju prihvaćanja popularne glazbe u jugoslavenskom društvu i organizaciji Muzička omladina po kojoj je Muzička omladina Makedonije nakon početnog otpora naposljetku u svoje programe uspješno uključila neke od najznačajnijih predstavnika domaćega *rock* žanra 70-ih i 80-ih godina dvadesetoga stoljeća. Vanja Grbović u prilogu »Popularizacija opere među decom i omladinom: zajedničke aktivnosti Muzičke omladine Beograda i Srbije i Opere Narodnog pozorišta u Beogradu (1959–1991)« detaljno prikazuje suradnju između organizacija Muzičke omladine i ove ustanove posvećujući pažnju i akciji »vozom (vlakom)/autobusom na operu« kao jednoj od najvažnijih akcija Muzičke omladine općenito. Naposljetku, prilog Vesne Sare Peno »Omladini (ne)dostupna sfera umetnosti: 'Jugoslovensko-nemačka horska nedjelja' u afirmisanju crkvene muzike« donosi pregled bilateralne suradnje između Jugoslavije i SR Njemačke u organizaciji svojevrstnih zbornih kampova u okviru kojih je, zahvaljujući jednom od voditelja, Dimitriju Stefanoviću, došlo do neočekivanog fokusa na crkvene zbornske skladbe, ali i na tradicije samoga srpskoga pravoslavnoga pojanja.

Na više mjesta u knjizi, uz jasne uvide i izdašne opise raznolikih aktivnosti Muzičke omladine, autori ne propuštaju kritički se osvrnuti i na određene nelogičnosti i paradokse koje ta organizacija nije uspijevala riješiti kroz svoju povijest. Takav je svakako problem pokušaja dokidanja klasnoga predznaka klasične glazbe i približavanja elitne umjetnosti svim slojevima društva uz istovremeno nepostajanje u vrednovanju te glazbe kao inherentno bolje od drugih. U opisima povremenih neprimjerenih reakcija publike, koje su u ekstremnijim slučajevima mogle biti toliko burne da su onemogućavale održavanje koncerta, kao da su izbijale pukotine u narativu. Dalje na tom tragu treba istaknuti i da je Muzička omladina imala vrlo konzervativne stavove o popularnoj glazbi i da je kaskala u njezinu uključivanju u svoje programe, čak i kada su druge društvene organizacije počele priznavati njezin društveni status. Pa ipak, formati popularizacije glazbe koje je ta organizacija osmislila bili su toliko raznoliki i razgranati da je, kada su se uvjeti i vrijeme prepoznali, bilo relativno lako uklopiti i predstavljanje raznih popularno-glazbenih tema koje su u okviru Muzičke omladine uglavnom činile dio takozvanih klupskih programa neformalnije prirode.

O djelatnostima organizacije Muzička omladina dosad su se objavljivale obljetničke monografije i pojedinačni članci. Ovaj zbornik, međutim, predstavlja prvi korak u sustavnom pregledu temeljenom na znanstvenoistraživačkom pristupu i međudržavnoj (povijesnim rječnikom, točnije: međurepubličkoj) suradnji. Ponad toga, zbornik svojim priložima pridonosi razumijevanju problema funkcioniranja glazbene i kulturne infrastrukture u jugoslavenskom socijalizmu općenito. U tom smislu osobito bih istaknula značaj drugoga poglavlja knjige, u kojem se na jednom mjestu na pregledan i jasan način prikazuju i povezuju glavne točke soci-

jalističke kulturne politike u mrežu koja je omogućila rad i dala društveni značaj organizacijama poput Muzičke omladine. Knjiga je objavljena na latinici, čime ju je izdavač učinio lakšom za korištenje u regiji bivše Jugoslavije i, štoviše, kao da je time dao znak istraživačima iz onih država koje primarno koriste latinicu da nadopune istraživanja vlastitim studijama slučaja.

Jelka VUKOBRATOVIĆ
Zagreb